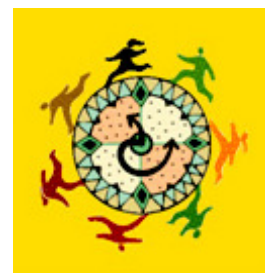

Revista cultural electrónica

Construyendo Nuestra
Interculturalidad

Año 5. N°5. Noviembre 2009. Lima-Perú.

www.interculturalidad.org

Urukunakaqpa diriichunkuna hatun kamachikuy *

Declaración de los Derechos del Niño
(‘Declaration of the Rights of the Child’)
proclaimed by the United Nations in 1959.

Serafín M. Coronel-Molina

Indiana University, Bloomington
scoronel@indiana.edu

20 pun disimri killatraw 1959 wataqaqtrawmi Nasiyuunis Uniidaspa Hatun Huñunakuykaq llapan aanipaakula Urukunakaqpa Diriichunkuna Hatun Kamachikuykaqta. Chay qillqashqakaq limashqan kamachikuyninkunatrawmi imapis kamalaykan, chayqa nin "llapa nunakunam urukunakaqta ashwan allikta yanapayta munapaakun". Achka diriichunkunakaq, qishpiy kayninkunakaq kay Hatun Kamachikuykaqtraw yatrachishqankuna yapa kutil, yapa kutil nipaakulqa 1948 Llapa Pachatraw Nunakunakaqpa Diriichunkuna Hatun Kamachikuykaq Kamachishqankunakta, punta qillqashqankunakaq limapaakushqantapis; piru tukuy pacha nunakunam yatrapaakulqa urukunakaq munashqankunakta, prisisashqankunaktapis, huk rasun kamachikuyta munapaakushqantapis.

21 pun disimri killatraw 1976 wataqaqtrawmi Nasiyuunis Uniidaspa Hatun Huñunakuykaq aanikulqa huk risulusiyunta; chaytrawmi kamachikulqa 1979 wataqaq Urukunakaqpa Intimasiyunal watam kanqa nilkul. Chaypiqtaqa kay risulusiyunkaqtraw kallpachanchik llapa malkakunakta, wakchakunaktapis, qillayniyuqkunaktapis, urukunakaqpa allin kayninta, milachikuy ulyanankunakta

* Translated from Spanish to Wanka Quechua (QI) by Serafín M. Coronel-Molina

mushuqpiq likapaakunampaq; hinaman ashwan yalpana kanman 1979 watakaqtraw Urukunakaqpa Diriichunkuna Hatun Kamachikuykaq ishkay trunka wataкта kumplishqanta; kay watakaq sumaq waalichinam kanman mastalaq yatrayninta llalipaakunanpaq.

Hinaman, kutipachin 20 pun nuwinri killatraw 1959 watakaqtraw Nasiyuunis Uniidaspa Hatun Kamachikuykaq nishqanta. Trunka sumaq qillqashqa kamachikuynintra, Hatun Kamachikuykaq aanin uru kunakaqpa diriichunkunakta, sumaq prutiksiyunta waynalipaakunanpaq, sirwichikuykunakta, upurtunidaakunakta uywapaakunanpaq, allimpis, normalpis wiñapaakunanpaq; yulishqanpachapiq shutikta, aylluchakuyninta uywapaakunanpaq; kumun taapanakta, sumaq mikuyta, wasichayta, awsakuyta waynalipaakunanpaq, hampikuqkaqwan hampichikunanpaq; mana puliytapis, mana ima lulaytapis atipapaakul tukillap hampichikunanpaq; hatun llaki kaptin, llapanpiq puntakta taapanakta, yanapaanakta traskipaakunanpaq; katraykuykunapiq, mitrakunapiq, awusukunapiq, llapa ima praktikakuna triniyakaqta milachiyta munaqkunakaqpiq taapashqa kapaakunanpaq. Qipaman, Hatun Kamachikuykaq yapapis nin urukunakaq yatrachishqa kapaakunman llapa malkakunapula uyalinakul, tuliranakul, anyanakul; tukip kawsakuykaqta, anyanakuykaqta imaypis yalpapaakul.

Urukunakaqpa diriichunkuna hatun kamachikuy

Qallaliynin

YUYASHTIN: Nasiyuunis Uniidaspa malkakunakaq qillqashqatraw limapaakulqa nunakunakaqpa diriichunkunapiqta, dignidaakunantapiqta, munayninkunapiqtapis. Paykunaqa kawsayninchikta tiklachiya munapaakun mana ñakapaakunanchikpaq, qishpiylla kawsapaakunanchikpaq.

YUYASHTIN: Nasiyuunis Uniidas Urganisasyunkaq Llapa Pachatraw Nunakunakaqpa Diriichunkuna Hatun Kamachikuykaqtraw kamachikulqa llapa nunam kay Hatun Kamachikuykaq limashqan diriichuyuq, qishpiy kayniyuq mana malkakunamasinta usuchipaakunanpaq, ayllunta, nuna-shiminta, rilihiyunninta, limashqanta, imanawkashqantapis mana hamuyaapaakunanpaq; wakchapis, qillayniyuqpis kal mana trininapashqa kapaakunanpaq.

YUYASHTIN: uchucha urukunakaq allin taapanakta, sumaq prutiksiyuntapis munapaakun manalaqpis yulipaakul; chaypiqtaqa yulipaakushqanpachapiqpis.

YUYASHTIN: chay sumaq prutiksiyunkaqa munaynin 1924 Hinibra malqa Hatun Kamachikuykaqtraw Urukunakaqpa Diriichunkuna Hatun Kamachikuykaq qillqashqa kalqa; Llapa Pachatraw Nunakunakaqpa Diriichunkuna Hatun Kamachikuykaqtraw,

sumaq Urganisasiyunkaqa Akurdunkunatraw, llapa malkakunakaqa urganisasiyunkaqtraw liqsishqapis kalqa.

YUYASHTIN: llapa nunakunakaq urukunakaqa ashwan allikta yapayta munapaakun, chaymi Kay Urukunakaqa Hatun Kamachikuykaqa kamachin paykuna kushilla kapaakunanpaq, chay Hatun Kamachikuykaqtraw kamalashqa diriichunkunakta, qishpiy kayninkunakta qaynalipaakunanpaq, mañanmi karikunakaqtapis, walmikunakaqtapis, huk urganisasiyunkunakaqtapis, maytrawpis chaytrawpis kamachiqkunakta, ima kamachikuykunaktapis liqsipaakunanpaq, kay kamachikuyninkunakaq urukunakaq kamachishqa shimiipa imanawpapis likapashqa kapaakunanpaq.

HUK KAMACHIKUY

Urukunakaq kay Hatun Kamachikuykaqtraw kamalashqa diriichukunakta waynalipaakunqa. Chay diriichukunakaqa llapa urukunaktam qunchikman mana piktapis qunqallal, mana lakichinakullal, mana usuchinakullal ayllunpiq, ima kulur kashqanpiq, walmi ichaqa kari kashqanpiq, nuna-shiminpiq, rilihiyunninpiq, imaktapis limashqanpiq ichaqa imaymanapiq, kay malkaqtraw ichaqa kumunkaqtraw kashqanpiq, qillayniyuq kashqanpiq, yulinanpiq ichaqa huk laasi kashqanpiq, kikin urukuna kashanpiq ichaqa ayllunkunakaqpiq.

ISHKAY KAMACHIKUY

Urukunakaq sumaq prutiksiyunta waynalipaakunqa, imaymana lulanakumakta, sirwichikuykunakta traskipaakunanpaq, chaykunaqa kamachishqa shimipapis, imanawpapis qushqa kapaakunqa urukunakaqa aychallankuna, yuyayninkuna, muralninkuna, almankuna qishpiy kayninkunawanpis dignidaankunawanpis allinllapis, nurmallapis hatunyananpaq. Chayta lulananchikpaq kamachishqa shimikta qillqay wandul tiqshiy yuyanakaq urukunakaqa sumaq munayninmi kanqa.

KIMSA KAMACHIKUY

Llapa urukunam diriichuyuy yulipaakushqanpachapiq shutikta, aylluchakuyninta uywapaakunanpaq.

TAWA KAMACHIKUY

Llapa urukunam kumun prutiksiyunta waynalipaakunman. Paykunam diriichuyuy allinllap wiñapaakunanpaq; chaynaw kapaakunanpaq paykunaktapis, mamankunaktapis sumaq taapananchik kanman manalaq watrakuqluptinpiq, watrakushqanpachapiq. Urukunakaqa diriichunpis kanmi, mikuyta, wasichayta, hampikuqkaq sumaq sirwichikuyninkunakta waynalipaakunanpaq.

PICHQA KAMACHIKUY

Llapa urukunam mana puliytapis, ima lulaytapis atipapaakul tukillap hampichikunman; yatranaktapis, sumaq taapanaktapis traskipaakunman.

SUQTA KAMACHIKUY

Urukunakaq sumaqpis, hawkapis munapaakushqanta hatunyaachipaakunanpaq, kuyaypaqmi, intindinapaqmi. Imaypis mama-taytankunap prutihishqa, taapashqa wiñ apaakunman; mana chaynaw kal, kuyayta, mural, matiryal prutiksiyuntatraskipaakunman. Manam takshqa urukunakta mamankunapiq lakinchikmanchu mamankunawan allinlla kawsapaakuykaptin. Kumunkaqaqpis llapa kamachiqkunakaqaqpis mandunmi mana aylluyuq takshqa urukunakta taapaakunanpaq. Ayllukunakaqaq achka kari-walmi chulinkunakaq mantinikunanpaq Istaadukaqmi yanapanmanpis, imaymana yanapanaktam qunmanpis.

QANTRISH KAMACHIKUY

Llapa urukunam diriichuyuq yatranakta traskipaakunanpaq, chay yatranakaq mandum, manam qillayta mañanchikmanchu urukunakaq liyiyta, qillqayta yatranankama. Paykunakta yatranakta qunchikman tukuy yatrapaakushqankunakta milachipaakunanpaq, llapan iwal-lla atipashqankunakta, yatrashqankunakta, mandunkunakta hatunyaachipaakunanpaq, imaypis kumunkaqaqta pallalkunanpaq.

Mama-taytakunakaq urukunakaq munapaakushqan yatranakta, kunsihukta qupaakunman; chaykunam lulanen.

Urukunakaq awsakuykunaktapis, awsaytapis sumaq waynalipaakunman, chaykunaqa yatranakaq munashqannawlla kamachishqa kapaakunqa; kumun kaqpis, llapa kamachikuqkunakaqpis huk isfursullaktatr lulapaakunman urukunakaq kay diriichukunakta waynalipaakunanpaq.

PUSAQ KAMACHIKUY

Urukunakaq imay urapis llapanpiqqis puntakta prutiksiyunta, yanapanakta traskipaakunman.

ISQUN KAMACHIKUY

Urukunakaq amachashqa kapaakunman imaymana katraykuykunapiq, mitrakunapiq, awusukunapiq. Paykunakta allinllap taapanchikman. Manam uchucha urukunakta ulyachinchikmanchu; manam ulyaytapis qunchikmanchu ni imaktapis lulachinchikmanchu, chaykunaqa alli kayninta ichaqa yatravnintam daañaqlunman, hatunyayninkunakta amaniqlunman.

TRUNKA KAMACHIKUY

Urukunakaq prutihishqa kapaakunman imaymana lakichinakuypiqta, huyup kawsakuypiqta. Paykunam yatrachishqa kapaakunman llapa nunapula uyalinanakul, tuliranakul; tukip kawsakuykaqta, anyanakuykaqta imaypis yalpapaakullal, lliw yatrashqankunakta nunamasinkunakta willapaakunanpaq, yatrachipaakunanpaq.

QILLQAY WANDUNAPAQMI KAY URUKUNAKAQPA DIRIICHUNKUNA HATUN KAMACHIKUYKAQ

Hatun Huñunakuykaq

YUYASHTIN: Urukunakaqpa Diriichunkuna Hatun Kamachikuykaq mañan mama-taytakunakta, kari-walmikunakta, kaytraw kamachikuykunaktapis qillqashqatraw kamalashqankunakta liqsipaakunanpaq, chay diriichunkunakta mantinichipaakunanpaq.

(1) Mimru Istaadukunakaqpa kamachikuyninkunakta kunsihan, llapa urganisasiyunkunakta, mana guwirnamintal urganisasiyunkunaktapis kay Urukunakaqpa Diriichunkuna Hatun Kamachikuykaqta qillqay wandupaakunanpaq.

(2) Nasiyuunis Uniidaspa Sikritariyu Hiniralkaqtapis mañanmi kay Hatun Kamachikuykaqta qillqay wandunanpaq, kay laplakunakaqtraw kamalashqankunakta lliw imaymana nuna-shimikunatraw aypunanpaq.

Cómo citar este artículo:

Urukunakaqpa diriichunkuna hatun kamachikuy. *Declaración de los Derechos del Niño* ('Declaration of the Rights of the Child') proclaimed by the United Nations in 1959. Traducido al quechua Wanka por Serafín M. Coronel-Molina. *Revista Electrónica Construyendo Nuestra Interculturalidad*, Año 5, N°5, vol. 4: 1-5. 2009. Disponible en: http://www.interculturalidad.org/numero05/docs/0311-Urukunagaqpa_diriichunkuna_hatun_kamachikuy-Declaracion_de_los_Derechos_del_Niño_en_quechua_Wanka-Coronel,Serafin.pdf.

